

"התחלה של מהפכה כבר מתרחשת"

התכנית היצריתית של ד"ר אהרון זיידנברג: להפוך את המכללות להוראה למכללות לתואר ראשון במדעי הרוח; להפוך את הכשרת המורים למסגרות לימודים לקראת תואר שני; להחזיר את האליטות לחינוך ולשפר את איכות המורים ומעמדם

יורם הרפז

א

חרי 23 שנים בתפקיד מנהל מכללת בית ברל (מ־1984 עד 2007), שלפניהן ובמהלכן הכשיר מורים באוניברסיטת תל אביב ובמכללת בית ברל, מגבש ד"ר אהרון זיידנברג תכנית מרחיקת לכת לארגון מחדש של הכשרת המורים בישראל. הוא מגייס לשם כך לא רק את ניסיונו הרב בהכשרת מורים, אלא גם את הידע שרכש על מסלולם של תארים אקדמיים במהלך עבודת דוקטורט שכתב באוניברסיטת UCLA על קורותיה של אוניברסיטת הרווארד. עכשיו נשאר לו רק לגייס את משרד החינוך, משרד האוצר, המל"ג (המועצה להשכלה גבוהה), רמ"א (ראשי המכללות לחינוך) ועוד אי אילו מוסדות ואת דעת הקהל. בביתו בכפר סבא, על מרק ביתי מצויץ, הוא מנסה את הגיונה של התכנית. ואף שהוא מודאג מכך שכולם אומרים לו שהתכנית מעניינת ומבטיחה, התכנית מעניינת ומבטיחה.

להכשרת המורים יש שתי בעיות – היצרנית ופנימית. הבעיה היצרנית נובעת מכך ש"אנשים טובים" – ננסה להגדיר את המושג הזה בהמשך – אינם מוגיעים אליה בהיקפים גדולים; הבעיה הפנימית נובעת מהיעדר הסכמה על איך בדיוק מכשירים למקצוע ההוראה. בוא נתחיל בבעיה הראשונה.

כולנו חיים את הנוסטלגיה של שנות החמישים והשישים שבהן הטובים פנו למקצועות החינוך וההוראה. הנוסטלגיה הזאת היא בחלקה מציאות ובחלקה הזויה. יש לזכור מה אפיין את החברה הישראלית באותן שנים. זאת הייתה חברה שראתה בהתגייסות הטוטלית של כל אזרחיה למען בניית החברה ערך עליון. המעשה

החינוכי היה הפלטפורמה שהחברה הזאת הייתה אמורה להיבנות עליה. לכן, רבים ביקשו להסתפח אל מחנה המחנכים ורחשו למקצוע הוקרה רבה. אך התנועה של "הטובים לחינוך" התפוגגה עם השנים, ואת ההתגייסות הקולקטיבית החליף אידאל המימוש העצמי. עם זאת גם בתקופת ההתגייסות לחינוך לא כל המורים היו אליטה אינטלקטואלית וחברתית, אך זה היה הדימוי הכללי. לא כל המורים היו אליטה, אך כ־15–20 אחוז מהם היו אליטה והם הקרינו על כל מערכת החינוך ועל מעמד המורה. גם האליטה הזאת התבוצצה מאוד.

נכון, והסיבה היא תהליכים חברתיים עמוקים. אחד מהם הוא הצלחתה הברוכה מכל הבחינות כמעט של המהפכה הפמיניסטית. מקצוע ההוראה היה מאז ומתמיד מושתת על כוח עבודה נשי, אך הצלחתה של המהפכה הפמיניסטית פתחה לפני הנשים אפשרויות תעסוקה חדשות והפנתה חלק גדול מהאליטה המקצועית של המורות למקצועות אחרים. נשים מוכשרות פנו למקומות עבודה יוקרתיים יותר, כגון אקדמיה, מדע, רפואה, פרקליטות, בנקאות ושיווק, והתוצאה הייתה הידלדלות של תחום ההוראה. כל מיני תחבולות דוגמת העלאת סף הציון הפסיכומטרי או תכנית המצוינים במכללות אינן מספיקות כדי לפתור את בעיות העומק הללו.

איזו אוכלוסייה הגיעה להוראה במקום האליטה שעזבה? מחקרים שנעשו בארץ ובעולם מראים כי האוכלוסייה שמגיעה בעשורים האחרונים להוראה נמנית ברובה עם המעמד הסוציורי אקונומי הבינוני והנמוך, מעמד הרואה בהוראה מקצוע שמעניק יציבות וביטחון כלכלי. משקלה של תחושת השליחות בקרב אוכלוסייה זו נמוך יותר. וככל שהאליטה של המורים נעלמה, בעיית בית הספר ובעיית המורים החריפה.

**"יושב לו המורה
המסכן בכיתה,
חוטף מהתלמידים,
מההורים, מהמנהל,
מכולם; ואז מציעים
לו עזרה, נגיד של
יועץ חינוכי. ומה יש
ליועץ ואין למורה?
תואר שני"**

נכון. ציבור מורים מוחלש צריך להתמודד עם בעיות מתעצמות. מצד אחד מעמדם של בית הספר ושל המורים ירד בעיני הציבור, ומצד שני הבעיות שעל המורים להתמודד אתן הולכות ונעשות מורכבות יותר ויותר. ישראל היא מדינת הגירה, וזה אומר בעיות של אינטגרציה, אלימות, משמעת, חינוך לחיים דמוקרטיים. לכך יש להוסיף את המהפכה הטכנולוגית, שהנגישה את המידע לכל דכפין ושינתה את תפקידו ומעמדו של המורה בכיתה. המורה נדרש בעבר להעביר ידע לצעירים ולחברת אותם. עתה הוא נדרש להקנות מיומנויות לימוד חדשות המתאימות לעולם הטכנולוגי המשתנה, וכך בכך לדאוג להקניית המורשת התרבותית המשותפת ולחינוך לדמוקרטיה. כדי לבצע את התפקיד המורכב הזה, המורה נדרש ליכולות אישיותיות ואינטלקטואליות גבוהות ביותר.

שדרוב אין לו. נשמע רע, כמעט אבוד.

לא לגמרי, כי בינתיים התהווה תהליך חברתי-מוסדי חדש שיכול לתת תשובה חלקית למצוקה: מאז שנות השמונים הפכה ההשכלה הגבוהה נגישה לכול; כל אחד יכול למצוא בה את המסגרת המתאימה לו. השכלה גבוהה היא כיום "בון טון", והתואר הראשון הוא מה שהייתה פעם תעודת הבגרות. זהו תהליך המתרחש בכל העולם המפותח, והוא משנה את מעמדו של התואר השני. במשך שנים היה התואר השני "תואר ללא זהות", שלב מעבר בדרך לתואר השלישי שרק יחיד סגולה למדו לקראתו. ואז באו המקצועות – פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית, מנהל עסקים וכו' – "התלבשו" עליו והפכו אותו לתואר מקצועי משודרג. התואר הראשון הפך לתשתית השכלתית, והתואר השני הפך לתואר מקצועי שבמסגרתו נעשית ההכשרה המקצועית.

רק ההוראה עדיין "תקועה" בתואר הראשון.

נכון, והתהליך שתוארתי מחמיר מאוד את מצבה. יושב לו המורה

צילום: רפי קוץ

זיידנברג:
תחבולות לא יעזרו.
צריך פתרון עומק

באוניברסיטאות, אך במכללות להוראה הם בני קיימה כי 90 אחוז מהמקצועות הנלמדים בבית הספר היסודי, 60 אחוז בחטיבת הביניים ו-50 אחוז בחטיבה העליונה הם מדעי הרוח. כלומר, למדעים האלה יש ביקוש במערכת החינוך ולכן המכללות לחינוך הן המעוון העיקרי שלהם.

ולאיוז מערכת יסופחו המסגרות החדשות לתואר שני בהוראה? התכניות הללו יוכלו להתקיים באוניברסיטאות ובמכללות לחינוך. בסופו של דבר אני רואה את המכללות לחינוך קושרות את עצמן לאוניברסיטאות, כמו בתי הספר המקצועיים האחרים – לרפואה, להנדסה, למנהל עסקים, לעבודה סוציאלית וכדומה. ולמה שהאוניברסיטאות ירצו בהן? התעסקות בחינוך פוגעת ביוקרתי.

הן לא ירצו, אך זהו מקומה של המדינה להתערב. אם מערכת החינוך חשובה למדינה, עליה לקשור את המסגרות החדשות להכשרת מורים לאוניברסיטאות. הרי כיום כל מכללה אזורית או פרטית, הנופלת באיכותה בכמה דרגות מהמכללות הקיימות להוראה, שייכת למל"ג.

מהפכה מבנית גדולה. לכמה שנים היא זקוקה?
לעשרים בערך. עם זאת כדאי לציין שהיא אינה חסרת תקדים, להפך. אין מקום בעולם שבו הכשרת מורים נמשכת ארבע שנים. בארצות הברית ובאנגליה הכשרת המורים היא בכיוון שאני מציע ופינלנד המהוללת נמצאת שם כבר מזמן. בעולם יודעים את מה שגם אנחנו יודעים – שאין טעם בהכשרה מקדמית ארוכה כל כך. הבעיה של המורים היא בכניסה לעבודה ולא בהכנה אליה. כאשר מורה נכנס לכיתה הוא כבר שכח מזמן את מה שלמד בשנה הראשונה או השנייה בהכשרת המורים.

אילו תגובות קיבלת על ההצעה הזאת?
כולם אומרים לי שאני צודק ושהתכנית מעניינת ומבטיחה, ואז אני יודע ששום דבר לא יצא מזה. ועם זאת התחלה של המהפכה כבר מתרחשת. במסגרות להסבת אקדמאים במכללות להוראה לומדים כ-1,500 סטודנטים. צריך ללכת עם התהליך הזה. נגיד שנלך עם התהליך הזה, האם תתחולל מהפכה באיכות וביוקרתי של מקצוע ההוראה? משכורת נמוכה, תנאי עבודה קשים ויחס ספקני לבית הספר ימשיכו לשחוק את מעמד המקצוע. אני יכול לתת לך תשובה מתחמקת: זו לא הבעיה שלי. תפקידי כמכשיר מורים לדאוג להכשרה ראויה, כל השאר הוא בעיה של המדינה; עליה לתת לבעיות החינוך חשיבות כמו לבעיות ביטחון, ולשנות שינוי קיצוני את תנאי עבודתו של המורה ואת ההוראה והלמידה בבית הספר. אבל נראה שהמדינה אינה מוכנה לכך. בנסיבות כאלה אני סבור שבאמצעות שינוי מהפכני בהכשרת המורים נוכל להחזיר להוראה את אותם 15–20 האחוז האיכותיים שנשרו ממנה. ולא דיברנו על הבעיה "הפנימית", על איכות הכשרת המורים. הפתרון שהצעתי לבעיה "החיצונית" מקרין על הבעיה "הפנימית". ההכשרה תתקצר מארבע שנים לשנתיים, וממילא היא תתרכז יותר בהתנסות פרקטית וממוקדת מבחינת תכנים תאורטיים. יושם דגש רב יותר על סיוע למורים בשנים הראשונות לעבודתם, שהן שנות הלם לרוב המורים ובהן מרוכזות הבעיות העיקריות שלהם.

צפויים קשיים.
קשיים יכולים לאתגר, לא רק לשתק.

המסכן בכיתה, חוסף מהתלמידים, מההורים, מהמנהל, מכולם; ואז מציעים לו עזרה, של יועץ חינוכי למשל. ומה יש ליועץ ואין למורה? תואר שני. כלומר המורה, שעושה את עיקר העבודה, מוקף בבעלי מקצועות בעלי סטטוס גבוה משלו. זה מצב לא בריא.

אז התואר הראשון נפתח ל"המונים" והתואר השני "התמלא" בבעלי מקצועות, אך לא במקצוע ההוראה. איך מתקדמים מכאן?
נחזור לסטודנט הטיפוסי במכללה להוראה: צעיר, חסר ניסיון חיים, כישוריו האקדמיים בינוניים, נוטה לקונפורמיות ומחויבותו למקצוע לא ברורה. הטיפוס הזה, כזכור, הוא הבעיה שלנו. על רקע ניתוח התהליך שתיארתי קודם ומתוך התבוננות בקורסי הסבת אקדמאים להוראה בבית ברל, חשבתי שיש כאן הזדמנות היסטורית לחולל שינוי אמיתי.

מה ראית בקורסי הסבת אקדמאים?

את מה שאייאפשר שלא לראות: הסטודנטים שלומדים במסגרות ההסבה במכללות לחינוך הם ברמה אחרת. הם בעלי יכולת אקדמית מוכחת, שכן כבר יש להם תואר ראשון; הם מבוגרים יותר, הם

"אין מקום בעולם שבו הכשרת מורים נמשכת ארבע שנים. בארצות הברית ובאנגליה הכשרת המורים היא בשנה החמישית, לאחר ארבע שנות ב"א. גרמניה הולכת בכיוון שאני מציע ופינלנד המהוללת נמצאת שם כבר מזמן"

הסתובבו קצת בעולם והעשירו את ניסיון החיים שלהם; הם בחרו בהוראה על בסיס שיקול דעת. או מדוע לא למצות את הפוטנציאל הזה? נלך לקראת האוכלוסייה הזאת וניתן לה הכשרה פוסט-ב"א; ניתן לה תואר שני בהוראה.

אז אתה מציע להפוך את הכשרת המורים לתואר שני. במקום הכשרה של ארבע שנים לתואר ראשון, אתה מציע שנתיים הכשרה לתואר שני. מה תעשה עם המכללות להוראה?

הנגישות והתפוצה של ההשכלה האקדמית יצרו "פרולטריון אקדמי", כפי שאני מכנה זאת. השכלה גבוהה הפכה מתנאי מספיק למקצוע לתנאי הכרחי ולא מספיק. יש לך מסה של צעירים בגיל 26–27 שלמדו היסטוריה, סוציולוגיה, ספרות, אמנות, פילוסופיה ועוד. מה תעשה אתם? בוא ננצל את התהליך החברתי הזה לטובת ההוראה. נגייס אותם להוראה וניתן להם תואר שני. כך יהפכו כל בוגרי מדעי הרוח והחברה למאגר פוטנציאלי של עובדי חינוך. תהליך זה צריך להיעשות על ידי העברת לימודי ההכשרה להוראה לרמת תואר שני, או לפחות ללימודים פוסט-ב"א. נציע להם תואר שני, ניישר את גבם וגם, בהזדמנות זו, נחייב את האוצר לשרדג את שכרם. אבל העיקר, נשפר באופן ניכר את החינוך וההוראה.

ובכל זאת, מה תעשה עם המכללות להוראה?
המכללות בהקשר החדש יהפכו למבצר של מדעי הרוח בהשכלה הגבוהה. כולם הרי מתריעים מפני היכחדותם של מדעי הרוח